

ACCESUL LA EDUCAȚIA CONTINUĂ, FACTOR GENERATOR DE INOVAȚIE SOCIALĂ

LAURA GABRIELA STOICA

Acest articol analizează domeniul educației din perspectiva inovației sociale, cu accent pe politicile de educație continuă, ca exemplu de politică inovativă. Inovația socială este, astfel, abordată la nivelul politicilor publice, fiind prezentat rolul generator de inovație socială al politicilor de acces la educația permanentă. Obiectivele politicilor educaționale, indicatorii de performanță, precum și investiția în educația continuă susțin afirmarea educației ca factor facilitator al inovației, la nivelul Uniunii Europene și ca factor blocant, la nivelul țării noastre. Pe parcursul articolului de față prezint situația acestui domeniu atât la nivelul Uniunii Europene cât și al României, evidențiind factorii explicativi ai situației existente în aceste contexte sociale.

Cuvinte-cheie: factori generatori de inovație, educație continuă, societate bazată pe cunoaștere, politici de susținere a inovației, dezvoltare socială.

Inovația socială se referă la strategii, concepte, idei și instituții concepute pentru a răspunde nevoilor sociale de orice tip – de la condiții de muncă și educație la dezvoltare comunitară și sănătate publică. Inovația socială reprezintă modul în care autoritățile locale, guvernele, dar și companiile/ mediul de afaceri răspund provocărilor societății și problemelor sociale – **polarizarea accesului la educație, dezvoltarea urbană, problemele de trafic**, dar și **îmbătrânirea populației, bolile cronice și șomajul** – prin dezvoltarea unor abordări noi și mai eficiente, în contextul existenței unor nevoi sociale nesatisfăcute¹.

Inovația socială se identifică, în principal, cu nivelul politicilor publice ca termen generic, iar articolul de față va analiza inovația de la acest nivel. Inovațiile instituționale, organizaționale, sunt procese interne și autonome implementate de un grup, o comunitate sau o societate pentru a realiza o reformă/ schimbare instituțională. Ele reprezintă noi tipuri de parteneriate implementate între grupuri/ comunități și actori/ *stakeholders* care activează în domeniul instituțional, economic sau social destinat îmbunătățirii condițiilor de viață².

Adresa de contact a autorului: Laura Stoica, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Calea 13 Septembrie, nr. 13, sector 5, 050711, București, România, e-mail: laura.stoica76@gmail.com; laurab@iccv.ro.

¹ *British Council Corporate – Discover Social Innovation*, <http://dsi.britishcouncil.org>

² FIDAFRIQUE, <http://www.fidafrique.net/article1528.html>

Altfel spus, inovația socială este procesul care oferă soluții la problemele sociale, într-o manieră nouă. Pentru a fi inovative, o idee, un produs sau o politică/strategie trebuie să fie:

1. **nou(ă) în contextul în care se aplică** – Noutatea se poate referi la contextul geografic, scala, domeniul, disciplina, tipul de cultură sau de mediu de afaceri;

2. **folositor, conform cu scopul sau problema care trebuie rezolvată** (pentru a fi o inovație, ideea/ produsul/ strategia trebuie să aducă un plus de valoare utilizatorilor și să dea soluții pentru constrângeri/ probleme/ situații particulare);

3. **capabil(ă) să se susțină după perioada de testare** – o inovație este un produs cu potențial crescut, care se poate dovedi prin sustenabilitatea și eficiența sa în timp³.

Pornind de la aceste precizări conceptuale, articolul de față analizează inovația socială din politicile educaționale, cu accent pe rolul educației continue (*life-long learning*) și pe importanța domeniului, în contextul mai larg, comunitar, al creșterii competitivității economice și coeziunii sociale. Educația continuă/ pe tot parcursul vieții reprezintă totalitatea activităților cu scop educațional, realizate de-a lungul vieții, în vederea îmbunătățirii cunoștințelor, abilităților și competențelor, din perspectivă personală, civică, socială și a inserției pe piața muncii⁴.

Am ales spre analiză acest domeniu datorită rolului-cheie pe care îl joacă în susținerea inovației și creșterea capacității inovative. De asemenea, în context comunitar, politicile din domeniul educației și cercetării sunt centrale, atunci când se formulează strategia de dezvoltare economică și socială a Uniunii. Voi prezenta spre finalul articolului și câteva elemente definitorii pentru situația acestui domeniu în România, pentru a exemplifica specificul unor politici inovative în spațiul românesc.

Contextul comunitar consistă din strategia globală a UE stabilită la Consiliul European de la Lisabona (2000) de „*a deveni cea mai dinamică și mai competitivă economie bazată pe cunoaștere, capabilă de creștere economică durabilă cu locuri de muncă mai multe și mai bune și cu o coeziune socială mai mare*”. Poziția oficială la nivelul politicilor comunitare este că toți cetățenii trebuie să obțină cunoaștere, abilități și competențe, prin educație permanentă, iar nevoile speciale ale celor aflați în situație de risc de excluziune socială trebuie luate în considerare. Aceasta trebuie să conducă, în timp, la creșterea participării pe piața forței de muncă și la creștere economică semnificativă, precum și la asigurarea, în același timp, a coeziunii sociale. Aceste considerații sunt foarte relevante pentru opțiunile ulterioare privind dezvoltarea modelului social european. Europa se confruntă cu provocări mari de natură socioeconomică și demografică, asociate cu o populație

³ IFAD – *International Fund for Agricultural Development*, <http://www.ifad.org/>.

⁴ Comisia Europeană (2001) „*Making a European Area of lifelong learning a Reality*”, Comunicarea Comisiei, COM (2001) 678 final.

îmbătrânită, un număr ridicat de adulți slab instruiți și rate crescute de șomaj în rândul populației tinere.

Pentru a rămâne competitivă și a atinge obiectivul central menționat anterior, Uniunea Europeană trebuie: **a.** să devină mult mai inovativă; **b.** să reacționeze mai eficient la nevoile și preferințele cetățenilor și **c.** să răspundă provocărilor globale și de mediu prin soluții și strategii inovative. Noile provocări, schimbări și oportunități produc schimbări și la nivelul societăților europene (polarizarea accesului la educație, accesul diferențiat la resurse, diferențele radicale în funcție de capacitatea de răspuns la schimbare a unei comunități, țări, regiuni). Permanenta raportare la Statele Unite ale Americii și Japonia, două societăți cu putere și performanță inovativă foarte crescute, a determinat, în ultimii ani, orientarea strategiilor și politicilor comunitare spre o direcție nouă de acțiune, menită să susțină eforturile de dezvoltare socială durabilă din țările membre ale UE: **inovația și creativitatea**. Trei sunt factorii-cheie pentru dezvoltarea unei industrii competitive, în următorii ani: *cunoștințele/formarea, inovațiile și antreprenoriatul*⁵. UE urmărește să dezvolte această societate competitivă, într-un context de concurență la nivel global, prin încurajarea potențialului creativ și inovator atât la nivelul membrilor săi cât și la nivel comunitar.

În anul 2006, Comisia Europeană elaborează o **strategie-cadru a inovării în Uniunea Europeană**, prin care stabilea un număr de *10 priorități pentru acțiunile de la nivel național și comunitar*. În contextul mai larg al acestei strategii, educația este considerată atât ca pre-condiție a producerii inovației, cât și ca direcție prioritară de acțiune. Acțiunea 1 specifică necesitatea ca statele membre să crească semnificativ cheltuielile publice pentru domeniul educației și să identifice și să abordeze obstacolele existente în sistemele educaționale naționale care împiedică dezvoltarea și promovarea unei societăți orientate spre inovație⁶.

În documentele UE, nivelul producerii, asimilării și diseminării inovației este urmărit printr-un „tablou de bord al inovării europene” (*European Innovation Scoreboard - EIS*), un set de indicatori pe baza cărora sunt grupate țările membre după potențialul inovativ, între care se numără și indicatori privind nivelul de educație al populației, investiția în cercetare – dezvoltare sau numărul de brevete înregistrate. EIS a fost elaborat la cererea Consiliului European de la Lisabona, din anul 2000.

În data de 28 martie 2008, Comisia Europeană a definitivat proiectul comunitar de promovare a inovației în politicile sale, prin adoptarea propunerii de declarare a anului **2009 ca An European al Creativității și Inovației**. Obiectivul

⁵ Comisia Europeană, 2003, *Politica industrială într-o Europă lărgită*, http://www.euro-info.ccir.ro/politici_com-arhiva.html#Politica%20industriala%20intr-o%20Europa%20largita.

⁶ Comisia Europeană, 2006, *Putting knowledge into practice: A broad-based innovation strategy for the EU*, Comunicarea Comisiei, Bruxelles, http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2006/com2006_0502en01.pdf, pag. 16.

general al Anului European 2009 este acela de a promova creativitatea ca motor al inovației și factor-cheie în dezvoltarea competențelor personale, ocupaționale, antreprenoriale și sociale, prin învățarea pe tot parcursul vieții. La nivel comunitar, vor fi promovate în cadrul Anului Inovației demersurile creative și inovatoare din sectoare precum educația și cultura, dar și în alte domenii sociale, cum sunt cercetarea, media, antreprenoriatul social, dezvoltarea rurală etc. De asemenea, Uniunea Europeană va constitui o platformă de colaborare și dezbateri politică și publică, de împărtășire a exemplelor de bună practică în politici inovative destinate creșterii competitivității economice și coeziunii sociale, precum și de stimulare a educației și cercetării.

Rolul educației în contextul mai larg definit la Lisabona este de a susține o dezvoltare durabilă, prin dezvoltarea capitalului uman, iar politicile de acces la educație sunt menite, pe de o parte, să reducă excluziunea socială și sărăcia și pe de altă parte, să conducă la dezvoltarea socială durabilă la nivelul statelor membre. Un element de bază al acestui program îl constituie, așa cum am menționat mai sus, conceptul de învățare/ educație continuă (*life-long learning*). După o lectură atentă a documentelor elaborate în domeniul educațional la nivelul Uniunii se poate concluziona că acest concept se află în centrul tuturor politicilor de acces la educație, datorită implicațiilor sale în domeniul educației, al formării profesionale și politicilor ocupaționale, precum și datorită importanței sale în dezvoltarea personală și socială. Se afirmă, astfel, că un „spațiu european al învățării continue” va asigura cetățenilor săi posibilitatea de a se mișca liberi între diferite școli/ universități, locuri de muncă, precum și între diferite regiuni sau țări, învățarea continuă vizând accesul la toate formele de educație și la toate nivelurile de învățământ. De altfel, educația și formarea sunt considerate, la nivel european, ca domenii capitale pentru reducerea sărăciei și pentru dezvoltarea socială⁷.

Programele de educație permanentă dezvoltate în acest context trebuie să fie elaborate pentru a reduce efectul de polarizare pe care îl are tendința tot mai accentuată din politicile educaționale de a forma tot mai mult populația deja înalt-educată și calificată. Programele de formare continuă trebuie să fie accesibile adulților și elevilor de la toate nivelurile de pregătire, în special din domeniul serviciilor, deoarece formarea resurselor umane constituie un factor esențial de inovație în acest sector, crucial, la rândul său, pentru asigurarea dezvoltării durabile a societăților moderne. Prin educația permanentă se urmărește dezvoltarea unei gândiri practice, cu abilități de rezolvare a problemelor și capacitate de aplicare a cunoștințelor și ideilor.

În ceea ce privește domeniul cercetării, (*Research & Development sector*) strategia de la Lisabona privind dezvoltarea și locurile de muncă (ocuparea),

⁷ Stoica, L. Politica educațională ca sursă a dezvoltării sociale. România în context european, în Zamfir C. și Stoica L. (coord.), 2006, *O nouă provocare: dezvoltarea socială*, Iași, Editura Polirom, pag. 242.

lansată în 2005, stabilește o arie coerentă de politici și reforme destinate să facă actualele reglementări europene mai deschise/ prietenoase către inovație. Principalul obiectiv stabilit în această strategie a fost cel de a crește cheltuielile pentru cercetare/ dezvoltare (*R&D spending*) la 3% din PIB, la nivelul țărilor membre. Cercetarea devine, astfel, crucială pentru dezvoltarea sustenabilă a țărilor membre UE, fiind recomandată, la nivelul politicilor comunitare, considerarea acestui domeniu ca prioritate în programele naționale de dezvoltare. Politicile naționale din domeniul cercetării și dezvoltării sunt coordonate instituțional la nivel comunitar de *Comitetul de Cercetare Științifică și Tehnică*.

Am menționat anterior existența la nivelul UE a unui sistem de indicatori denumit „tablou de bord al inovării europene” (*EIS*), care măsoară comparativ capacitatea și performanțele inovative ale țărilor membre, pe baza indicatorilor EUROSTAT și ale cercetărilor comunitare privind inovația. Tabloul de bord al inovării include indicatori privind inovația și analize privind tendințele din cele 27 de state membre, precum și pentru Croația, Turcia, Islanda, Norvegia, Elveția, Japonia, Statele Unite ale Americii, Australia, Canada și Israel. Inițial format din 25 de indicatori, pentru perioada 2008–2010 a fost elaborată o nouă metodologie pentru tabloul de bord, în care sunt incluși *29 de indicatori* care acoperă *șapte domenii ale inovației* grupate în *trei mari categorii*. Fără a detalia conținutul EIS, prezint pe scurt cele trei categorii și dimensiunile inovației incluse în acestea pentru a înțelege locul și rolul educației în producerea inovației:

1. **facilitatori ai inovației** (*innovation enablers*), includ: a) resursele umane înalt calificate, disponibile pentru producerea inovației și b) finanțarea și suportul autorităților publice pentru inovație;

2. **activitatea firmelor** (*firm activities*) cuprinde: a) investițiile firmelor în inovații; b) antreprenoriatul; c) *throughputs* (se referă la producția intelectuală, brevetele și patente etc.);

3. **producția/rezultatele** (*outputs*) include două dimensiuni: a) inovatorii (numărul de firme care au introdus inovații pe piață, tehnologice și nontehnologice) și b) efectele economice (succesul economic al inovațiilor la nivel de creare de locuri de muncă, vânzări și export).

Indicatorii din domeniul educației sunt incluși în metodologia de calculare a acestui *scoreboard*. Educația este inclusă la capitolul de „**facilitatori ai inovației**”, care reprezintă un set de indicatori ce măsoară condițiile structurale necesare pentru dezvoltarea potențialului de inovație al unei societăți. Indicatorii privind educația incluși în tabloul de bord vizează absolvenții de învățământ secundar și terțiar și absolvenți de studii doctorale, iar indicatorul din domeniul educației permanente inclus în calcularea scorului inovativ este ***participarea la educația permanentă ca procent din populația de 25–64 ani*** (*Participation in life-long learning per 100 population aged 25–64*).

Tabloul de bord al inovării 2008 situează România în grupa **țărilor care fac eforturi să ajungă din urmă restul statelor**, ultima din cele patru grupe de țări,

cu un scor sub media țărilor membre și ultimul din această categorie (0,18, raportat la 0,45, media UE). Pentru a înțelege contextul la care raportăm situația țării noastre, prima grupă, cea a **liderilor inovației**, este formată din Danemarca, Finlanda, Germania, Israel, Japonia, Suedia, Elveția, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii. Grupa a doua, cea a **țărilor care urmăresc îndeaproape liderii inovației** (*innovation followers*), include Austria, Belgia, Canada, Franța, Islanda, Irlanda, Luxemburg și Olanda, iar a treia grupă, cea a **inovatorilor moderați**, include Australia, Cipru, Republica Cehă, Estonia, Italia, Norvegia, Slovenia și Spania. Din grupa a patra, alături de România, fac parte Bulgaria, Croația, Grecia, Ungaria, Letonia, Lituania, Malta, Polonia, Portugalia și Slovacia. Aceste grupe de țări au rămas constante pe parcursul ultimilor cinci ani, țările schimbându-și poziția în cadrul aceleiași grupe în această perioadă, cazuri în care o țară a trecut de la o grupă la alta superioară fiind însă foarte rare.

EIS 2007 arată că politica privind inovația trebuie să rămână în centrul Strategiei Lisabona. Diferențele în performanța inovativă generală dintre Uniunea Europeană și Statele Unite ale Americii continuă să se micșoreze, deși într-un ritm scăzut. EIS 2007 indică o continuare a procesului de convergență a politicilor privind inovația în interiorul Uniunii Europene. În același timp, marea majoritate a statelor membre încă fac eforturi să ajungă țările-lider, din urmă. Trei dintre noile state membre – Estonia, Republica Cehă și Lituania – sunt pe poziția de a atinge media UE privind performanța inovativă, în acest deceniu (*European Innovation Scoreboard, 2007*).

Poziția foarte slabă a României în acest context comparativ comunitar se explică și dacă analizăm inovația prin prisma factorilor facilitatori sau generatori de inovație. Astfel, conform raportului de activitate al Ministerului Educației, Cercetării și Tineretului din 2007 (actual, Ministerul Educației, Cercetării și Inovației), valoarea înregistrată de indicatorul privind **participarea adulților cu vârsta între 25–64 de ani la educația și formarea profesională continuă** (indicator inclus în calcularea scorului inovației) este de numai **1,6%** la nivelul anului 2005, în comparație cu media UE de **11%**. Trendul a rămas și în următorii ani la fel de scăzut la capitolul educație continuă și formare profesională, astfel că perspectivele privind factorii facilitatori de inovație rămân modeste, în contextul actual din România.

De asemenea, dacă raportăm aceste date la obiectivele europene din domeniul educației permanente, care au stabilit ca, până în anul 2010, nivelul mediu de participare la educația permanentă în UE să fie de minim 12,5%, atunci putem afirma că performanțele României în acest domeniu sunt foarte scăzute, iar nivelul actual nu va permite atingerea unui nivel satisfăcător sau care să tindă spre nivelul european, în viitorul apropiat.

Există, la nivel programatic și strategic în România, obiective care promit schimbări în orientarea societății românești spre formarea școlară și profesională continuă, însă realitatea din ultimii ani contrazice documentele oficiale și scenariile

de dezvoltare. Trebuie însă menționat că obiectivul central al **Planului Național de Dezvoltare** este reducerea rapidă a disparităților înregistrate între România și Statele Membre ale UE în dezvoltarea socioeconomică, trei dintre cele șase priorități strategice ale PND vizând măsuri și intervenții specifice sistemului românesc de educație, formare și ocupare:

a. creșterea competitivității economice și dezvoltarea unei economii bazate pe cunoaștere;

b. dezvoltarea resurselor umane, și

c. promovarea ocupării și incluziunii sociale.

Obiective specifice educației permanente în România se regăsesc într-o serie de documente strategice sectoriale, precum: *Strategia Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă 2004–2010 (2004)*, *Strategia pe termen scurt și mediu privind formarea profesională continuă 2005–2010 (2005)*, *Direcții strategice ale Ministerului Educației și Cercetării pentru perioada 2006–2008 (2005)*⁸.

Putem afirma astfel că, la nivelul strategiilor și obiectivelor programatice naționale, dezvoltarea domeniului educației, în general și a educației continue, în special reprezintă o prioritate națională. Cu toate acestea, discrepanța semnificativă dintre formulările strategice și reglementările legale privind domeniul educației permanente, pe de o parte, și aplicarea concretă a acestora în societate la nivel regional, dar mai ales local, pe de altă parte, conduce la o întârziere a impactului politicilor educaționale elaborate la nivel național central, iar eficiența scăzută a implementării obiectivelor europene în politicile naționale privind educația permanentă menține decalajul dintre celelalte țări membre și România în acest domeniu. Acest domeniu, al educației și formării continue, rămâne un factor care, în România, blochează inovația socială, în condițiile în care, la nivel comunitar, este considerat facilitator de inovație. Iar faptul că România nu a finalizat încă o strategie națională integrată a educației permanente este un indicator al lipsei de capacitate instituțională în acest domeniu.

Desigur că aspectul investiției publice în educație, în general și în politicile de educație și formare permanentă, în special, este în egală măsură definitiv. Dacă luăm în considerare investiția de șapte miliarde de euro pentru noile programe de educație permanentă ale UE pe perioada 2007–2013 putem afirma că, și din punctul de vedere al investiției financiare, proiectul inovativ al Uniunii Europene din domeniul politicilor educaționale îl constituie educația și formarea permanentă.

Apreciem că, în cazul țării noastre, decalajul din domeniul educației, coroborat cu decalajele de dezvoltare din alte domenii-cheie pentru potențialul inovativ al unei societăți, va continua să mențină România în ultima grupă de țări în clasamentul dezvoltării inovative, ceea ce va afecta, pe termen lung, capacitatea de a răspunde într-o manieră eficientă problemelor sociale care vor afecta societatea noastră.

⁸ MECT, *Starea învățământului în România*, București, 2007.

BIBLIOGRAFIE

1. Cowan, R., van de Paal, G., (coord.), *Innovation Policy in a Knowledge-Based Economy*, Luxembourg, Publication no. EUR 17023 of the Commission of the European Communities, 2000.
 2. Hollanders, H., van Cruysen, A., *Rethinking the European Innovation Scoreboard – a new methodology for 2008–2010*, 2008, http://www.proinno-europe.eu/extranet/admin/uploaded_documents/EIS_2008_Methodology_Report.pdf.
 3. Stoica, L., Politică educațională ca sursă a dezvoltării sociale. România în context european, în Zamfir C. și Stoica L. (coord.), *O nouă provocare: dezvoltarea socială*, Iași, Editura Polirom, 2006
 4. ***Comisia Europeană, *Putting knowledge into practice: A broad-based innovation strategy for the EU*, Comunicarea Comisiei, Bruxelles, 2006, http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2006/com2006_0502en01.pdf.
 5. *** Comisia Europeană, *Progress towards the Lisbon Objectives in Education and Training*, raport, 2005, <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/r12001.htm>.
 6. *** Comisia Europeană, *Politica industrială într-o Europă lărgită*, 2003, http://www.euro-info.ccir.ro/politici_com-arhiva.html#Politica%20industriala%20intr-o%20Europa%20largita
 7. *** Comisia Europeană, *Making a European Area of lifelong learning a Reality*, Comunicarea Comisiei, COM (2001) 678 final, 2001.
 8. *** *European innovation scoreboard 2007, comparative analysis of innovation performance*, „PRO INNO Europe paper”, nr. 6, 2008, http://www.proinno-europe.eu/admin/uploaded_documents/European_Innovation_Scoreboard_2007.pdf;
 9. *** *European Innovation Scoreboard 2006. Comparative analysis of Innovation Performance*, „Pro INNO Europe”, Brussels, 2006, http://www.proinno-europe.eu/doc/EIS2006_final.pdf
 10. *** Guvernul României, Ministerul Educației și Cercetării, Autoritatea Națională pentru Cercetare Științifică, *Planul Național de Cercetare, Dezvoltare și Inovare 2007–2013*.
 11. *** Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului, *Starea învățământului din România*, București, 2007.
- Alte website-uri accesate:**
12. <http://www.proinno-europe.eu/>
 13. <http://create2009.europa.eu/>
 14. <http://dsi.britishcouncil.org>
 15. <http://www.fidafrique.net/article1528.html>
 16. <http://www.ifad.org/>

This article analyzes the field of education from the perspective of social innovation and it stresses out the role of the life-long learning policies as example of innovative policies. Social innovation is approached at the level of public policies, being presented the role of the access policies to life-long learning as innovation enablers. The objectives of the educational policies, the value of the indicators and the level of the public expenditure in life-long learning lead to the conclusion that education is an innovation enabler at the level of the EU and a blocking factor in Romania. In this article I describe the existing situation in this field both at the EU level and in Romania, by trying to identify the explanatory factors for this situation in both social contexts.

Keywords: Innovation drivers, life-long learning, knowledge-based society, innovation support policies, social development.